

Μαρτυρίες για τον πληθυσμό της Λιβαδειάς μέχρι τη δεκαετία του 1830

Χρονολογία	Μαρτυρία	Πηγή
1466-7	Χριστιανοί: 164 οικογένειες και 25 άγαμοι, μουσουλμάνοι: 57 οικογένειες και 25 άγαμοι. Στο Ναχιγιέ της Λιβαδειάς 47 χωριά ελληνικά και 30 Αλβανικά	Οθωμανικό κατάστιχο ¹
1526-7	427 οικογένειες (295 χριστιανών σε 4 μαχαλάδες, 96 οικογένειες μουσουλμάνων και 36 οικογένειες Εβραίων, επίσης 49 οικογένειες χριστιανών δηλώνονται ως καλλιεργητές ρυζιού). Σημειώνεται ότι μεταξύ των χριστιανών περιλαμβάνονται Αλβανοί και Βλάχοι νομάδες και ότι οι Εβραίοι προέρχονται από τη Δύση.	Οθωμανικό κατάστιχο ²
1569-70	552 οικογένειες χριστιανών, 317 μουσουλμάνων και 32 Εβραίων	Οθωμανικό κατάστιχο ³
1668	2.020 σπίτια, 7 μαχαλάδες μουσουλμάνων και 6 μη μουσουλμάνων (ρωμιών, Λατίνων, Αρμενίων)	Εβλιά Τσελεμπί ⁴
1675	Η πόλη μεγάλη και πυκνοκατοικημένη, οι Τούρκοι περισσότεροι από τους χριστιανούς, λίγοι Εβραίοι, 5 τζαμιά, 4 εκκλησίες	G. Wheeler ⁵
1730	Οι Τούρκοι περισσότεροι από τους χριστιανούς, 5 τζαμιά πολλές αλλά ερειπωμένες εκκλησίες	Ch. Thompson ⁶
1740	650 σπίτια, από τα οποία 50 κατοικούνται από Εβραίους, ίσος αριθμός Ελλήνων και Τούρκων κατοίκων	R. Pococke ⁷
1784	1.000 σπίτια (650 Ελλήνων, 300 Τούρκων και 30-40 Εβραίων)	A. F. Sturtzenbecker ⁸
1785	Πανούκλα έπληξε την πόλη για 15 μήνες, από την οποία πέθαναν 6.000 πρόσωπα περίπου	E. Dodwell ⁹
αρχές 19 ^{ου} αι.	2.000 σπίτια	F. C. H. L. Pouqueville ¹⁰

¹ M. Kiel, «Livadya», *Encyclopédie de l'Islam*, τ. 5, Παρίσι 1983, σ. 778. Σε άλλο δημοσίευμά του ο M. Kiel κάνει λόγο για 217 χανέδες από τους οποίους το 24,4% ήταν μουσουλμάνοι και το 75,4 χριστιανοί. (βλ. Δ. Ν. Καρύδης και M. Kiel, «Σαντζάκι του Ευρίπου 15^{ου} 16^{ου} αι.», π. *Τετράμηνα*, 28-29 (1985), σ. 1873). Ο Θεοφ. Καλαϊτζάκης, *Η Ανατολική Στερεά Ελλάδα και η Βοιωτία στον ύστερο μεσαίωνα (c. 1400-1500). Η μετάβαση από την ύστερη Φραγκοκρατία στην πρώιμη Τουρκοκρατία*, Αθήνα 2002, σ. 133 αναφέρει 164 χανέδες, η διαφορά όμως ενδεχομένως οφείλεται σε παράλειψη των χανέδων των χηρών και των ανυπάνδρων.

² M. Kiel, «Livadya», *ό.π.*, σ. 778-779.

³ M. Kiel, «Livadya», *ό.π.*, σ. 779. Ο ίδιος σε άλλο δημοσίευμά του κάνει λόγο για 752 χανέδες (27,9% μουσουλμάνοι, 4,2 Εβραίοι%, 67,8% χριστιανοί), βλ. Δ. Ν. Καρύδης και M. Kiel, «Σαντζάκι του Ευρίπου...», *ό.π.*, σ. 1873.

⁴ Ι. Γιαννόπουλος, «Η περιήγησις του Εβλιά Τσελεμπί ανά την Στερεάν Ελλάδα», *Επετηρίς Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών*, 2 (1969), σ. 166-167, πρβλ. Αιμιλία Γιαννακούρου-Χατζημανόλη, *Η Λιβαδειά μετά τον μεσαίωνα*, Αθήνα 1988, σ. 5, Ν. Ανδριώτης, «Πληθυσμιακή και οικιστική εξέλιξη της επαρχίας Θηβών (19^{ου}-20^{ου} αι.)», *Επετηρίς της Εταιρείας Βοιωτικών Μελετών*, τ. 3 τχ. 2 (2000), σ. 651.

⁵ G. Wheeler, *A journey into Greece by George Wheeler Esq in company of dr Spon of Lyons*, Λονδίνο 1682, σ. 328

⁶ Ch. Thompson, *The travels of the Late Charles Thompson Esq*, τ. 1, Ρήντινγκ 1752, σ. 368.

⁷ R. Pococke, *A description of the East and some other countries*, τ. 2, μέρος 1, Λονδίνο 1745, σ. 158.

⁸ Αρ. Σταυρόπουλος, Πηνελόπη Στάθη, «Η επίσκεψη και ο θάνατος στη Λειβαδιά, το 1784, του Σουηδού πάστορα A. F. Sturtzenbecker», *Επετηρίς της Εταιρείας Βοιωτικών Μελετών*, τ. 1, τχ. 2, Αθήνα 1988, σ. 920.

⁹ Ed. Dodwell, *A classical and topographical tour through Greece, during the years 1801, 1805 and 1806*, τ. 1, Λονδίνο 1819, σ. 213.

¹⁰ F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, 2^η έκδ., τ. 4, Παρίσι 1826, σ. 168, πρβλ. Φρ. Καρ. Πουκεβίλ, *Ταξίδι στην Ελλάδα. Στερεά Αττική-Κόρινθος*, μετάφρ. Μίρκα Σκάρα, Αθήνα 1995, σ. 175.

1801	10.000 κάτοικοι (οι μισοί κάτοικοι Τούρκοι), 6 τζαμιά και πολλές εκκλησίες	E. Dodwell ¹¹
1802	1.500 σπίτια	E. D. Clarke ¹²
1805	1.500 σπίτια (από τα οποία τα 130 τουρκικά)	W. M. Leake ¹³
1805	6.000 κάτοικοι περίπου	S. Pomardi ¹⁴
1810	5.000 κάτοικοι περίπου	J. Galt ¹⁵
1810	1500 σπίτια, μόνο 100 οικογένειες μουσουλμάνων	J. C. Hobhouse ¹⁶
1811	Οι Τούρκοι της πόλης λιγοστοί, μιλούν ελληνικά	Ch. R. Cockerell ¹⁷
1812	2.000 σπίτια περίπου	H. Holland ¹⁸
1813	1.000 σπίτια (50 τουρκικά, 20 εβραϊκά και τα υπόλοιπα ελληνικά)	W. Turner ¹⁹
1815	2.000 σπίτια ρωμαίικα και τούρκικα	Αργ. Φιλίππιδης ²⁰
1817	6.000 κάτοικοι (οι 600 Τούρκοι), στην περιοχή της Λιβαδειάς 20.000 κάτοικοι	H. W. Williams ²¹
πριν το 1821	Όχι πάνω από 10.000 κατοίκους, οι 800 μωαμεθανοί	Γ. Φίνλεϋ ²²
1821 (26/6)	1.000 κάτοικοι σφαγιάστηκαν από τους Τούρκους, ενώ 1.000 περίπου κήκκαν στα σπίτια που είχαν κλειστεί, συνολικά κήκκε το 1/3 των σπιτιών της πόλης	Ομέρ Βρυώνης ²³

Ο Rouqueville αναφέρει ότι ο αριθμός προέρχεται από το οθωμανικό κατάστιχο του βοεβοδαλικού και σημειώνει ότι ο συνολικός αριθμός οικογενειών της περιφέρειας Λιβαδειάς ανερχόταν σε 7.058.

¹¹ Ed. Dodwell, *A classical...*, ό.π., σ. 212, πρβλ. Ν. Ανδριώτης, «Πληθυσμιακή...», ό.π., σ. 651, Ν. Μέλιος, *Λιβαδειά...*, ό.π., σ. 13.

¹² Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1800-1810*, τ. Γ1, 2^η έκδ., Αθήνα 1985, σ. 85, Ν. Μέλιος, *Λιβαδειά 19^{ος} – 20ός αιώνας. Όψεις της κοινωνικής και οικονομικής ιστορίας της πόλης*, Δήμος Λεβαδέων 1997, σ. 12-13.

¹³ W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, τ. 2, επανέκδοση Άμστερνταμ 1967, σ. 120, πρβλ. Ν. Ανδριώτης, «Πληθυσμιακή...», ό.π., σ. 651.

¹⁴ S. Pomardi, *Viaggio nella Grecia fatto de Simone Pomardi negli anni 1804, 1805 e 1806*, τ. 1, Ρώμη 1820, σ. 76 πρβλ. Ιορδ. Δημακόπουλος, «Λειβαδιά. Η πολεοδομική εξέλιξη και τα μνημεία της από τον 11^ο αι. μέχρι το 1821», *Αρμός Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Ν. Κ. Μουτσόπουλο*, Θεσσαλονίκη χ.χ., σ. 492. Οι Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι...*, ό.π., τ. Γ1, σ. 235-236 και Ν. Μέλιος, ό.π., σ. 13 αναφερόμενοι στον Pomardi κάνουν, από παραδρομή, λόγο για 7.000 κατοίκους.

¹⁵ J. Galt, *Voyages and travels in the years 1809, 1810, 1811 containig statistical, commercial and miscellaneous observations on Gibraltar, Sardinia, Sicily, Malta, Serigo and Turkey*, Λονδίνο 1812, σ. 205, πρβλ. Ν. Ανδριώτης, «Πληθυσμιακή...», ό.π., σ. 651.

¹⁶ J. C. Hobhouse, *A journey through Albania and other provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople during the years 1809 and 1810*, Λονδίνο 1813, σ. 260, πρβλ. Ιορδ. Δημακόπουλος, «Λειβαδιά...», ό.π., σ. 493.

¹⁷ Ιορδ. Δημακόπουλος, «Λειβαδιά...», ό.π., σ. 500 [Ch. R. Cockerell, *Travels in Southern Europe and the Levant 1810-1817*, Λονδίνο 1903, σ. 227].

¹⁸ H. Holland, *Ταξίδι στη Μακεδονία και Θεσσαλία*, μετάφρ. Γ. Καραβίτης, επιμ. Τ. Βουρνάς, Αθήνα 1989, σ. 301, πρβλ. Ν. Ανδριώτης, «Πληθυσμιακή...», ό.π., σ. 651.

¹⁹ W. Turner, *Journal of a tour in the Levant*, τ. 1, Λονδίνο 1820, σ. 310, πρβλ. Ν. Ανδριώτης, «Πληθυσμιακή...», ό.π., σ. 651.

²⁰ Θ. Σπεράντσας, *Τα περισωθέντα έργα του Αργύρη Φιλίππιδη Μερική Γεωγραφία – Βιβλίον Ηθικόν*, Αθήνα 1978, σ. 62.

²¹ Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1810-1821*, τ. Γ2, 2^η έκδ., Αθήνα 1985, σ. 451, Ν. Μέλιος, ό.π., σ. 15.

²² Ιορδ. Δημακόπουλος, «Λειβαδιά...», ό.π., σ. 494 [Γ. Φίνλεϋ, *Ιστορία της ελληνικής επανάστασης*, τ. 1, μετάφρ. Αλίκη Γεωργούλη, Αθήνα χ.χ., σ. 224].

²³ Τις πληροφορίες δίνει ο Ομέρ Βρυώνης σε επιστολή του (βλ. Ιω. Φιλήμων, *Δοκίμιον περί της Ελληνικής Επανάστασης*, τ. 3, Αθήνα 1860, σ. 458 πρβλ. Ιορδ. Δημακόπουλος, «Λειβαδιά...», ό.π., σ. 491). Ο Κιοσέ Μεχμέτ πασάς σε έκθεσή του για τα ίδια γεγονότα υποστηρίζει ότι κήκκε το ήμισυ των σπιτιών της πόλης, ενώ αναφέρει ότι το μεγαλύτερο μέρος των εξεγερμένων αποδεκατίστηκε, περίπου 1.000 άνδρες σώθηκαν στο φρούριο και 1.500 στα σπίτια (βλ. Ιω. Φιλήμων, ό.π., σ. 459).

**Μαρτυρίες για τον πληθυσμό και την εθνολογική σύνθεση οικισμών της
επαρχίας Λιβαδειάς κατά τον 15^ο – 16^ο αιώνα**

Οθωμανικά κατάστιχα (χανέδες)

Οικισμός	Σημερινή ονομασία	Εθν.	1466	1506
Λιβαδειά*	Λιβαδειά	E+M+ E	215	398
Αγ. Βλάσιος	Αγ. Βλάσιος	E	32	40
Αγ. Γεώργιος	Αγ. Γεώργιος	E	45	82
Αγ. Δημήτριος	Αγ. Δημήτριος	E	55	107
Αγόριανη /Γκόριανη	Αγ. Παρασκευή κ. Κορωνείας	E	10	10
Βρασταμίτες	Υψηλάντης	E	100	128
Δαύλεια	Δαύλεια	E	150	220
Κάπρανα	Χαιρώνεια	E	134	145
Κούκουρα	Αγ. Άννα	E	10	10
Κυβέρι	Κυβέρι κ. Κορωνείας	E	6	10
Στεβενίκο	Αγ. Τριάδα	E	35	75
Στείρι	Στείρι	E	150	200
Γρανίτσα	Λαφύστιο	A	23	27
Δίστομο	Δίστομο	A		10
Ζερίκι	Ελικών	A		15
Κασνέσι	Μαυρονέρι	A	14	36
Κουτουμουλά	Κορώνεια	A	24	11
Κυριάκι	Κυριάκι	A	28	24
Μπέλεσι	Ανθοχώριον	A		14
Μπεσκένι/Μπεσχένι	Παρόρι	A	24	43
Σούρπη	Ανάληψις	A		12
Παύλο	Παύλος	A	24	18
Βισβάρδι/Μπισμπάρδι**	Ακόντιο	A	25	25
Βράνεζι**	Αγ. Σπυρίδων	A		25
Βελής**	Προσήλιο	A	25	
Τσουκαλάδες**	Τσουκαλάδες	A	25	25
Gramatiko Veyze**		A	25	25
Malakasa N.		A		25
Eskiras/Iskres**		A	25	
Mikari**		A	25	25
Pirovasthan**		A	25	25
Stefano**		A	25	25

Πηγή: Θεοφ. Καλαϊτζάκης, *Η Ανατολική Στερεά Ελλάδα και η Βοιωτία στον ύστερο μεσαίωνα (c. 1400-1500). Η μετάβαση από την ύστερη Φραγκοκρατία στην πρόιμη Τουρκοκρατία*, Αθήνα 2002, σ. 133, 135-137, 141-143.

Παρατηρήσεις

*: Στο κατάστιχο του 1466 οι 51 από τους χανέδες της Λιβαδειάς ανήκουν σε μουσουλμάνους και οι υπόλοιποι σε Έλληνες. Στο κατάστιχο του 1506 σε μουσουλμάνους ανήκουν 70 χανέδες και σε Εβραίους 11.

** : Ο αριθμός των χανέδων των οικισμών αυτών δίδεται κατά προσέγγιση. Όσα αναγράφονται με λατινικούς χαρακτήρες δεν έγινε δυνατό να ταυτιστούν.

**Ο πληθυσμός της περιοχής της Λιβαδειάς
σύμφωνα με τα κατάστιχα κεφαλικού φόρου (czye defters)**

Χρονολογία	Αριθμ. Χανέδων	Αρ. γηρών	Σύνολο
1488/1489	3004	211	3215
1490/1491	3240	263	3503

Πηγή: Θεοφ. Καλαϊτζάκης, Η Ανατολική Στερεά Ελλάδα και η Βοιωτία στον ύστερο μεσαίωνα (c. 1400-1500). Η μετάβαση από την ύστερη Φραγκοκρατία στην πρώιμη Τουρκοκρατία, Αθήνα 2002, σ. 144.

Εκτίμηση για τον πληθυσμό της περιοχής Λιβαδειάς τον 15^ο αιώνα (σε χανέδες)

Χρονολογία	1400	1466	1506
<i>A) Πόλη</i>			
1) Έλληνες	164	164	317
2) Αλβανοί			
3) Μουσουλμάνοι		26	70
4) Εβραίοι			
5) Διάφοροι			
<i>B) Υπαιθρος</i>			
1) Έλληνες	686	686	1010
2) Αλβανοί		335	392
3) Μουσουλμάνοι		51	26
4) Εβραίοι			11
5) Διάφοροι	250 περίπου	100 περίπου	100 περίπου
ΣΥΝΟΛΟ A+B			
Σύνολο Ελλήνων	850	850	1327
Σύνολο Αλβανών		335	392
Σύνολο Μουσουλμάνων		77	96

Πηγή: Θεοφ. Καλαϊτζάκης, *Η Ανατολική Στερεά Ελλάδα και η Βοιωτία στον ύστερο μεσαίωνα (c. 1400-1500). Η μετάβαση από την ύστερη Φραγκοκρατία στην πρώιμη Τουρκοκρατία*, Αθήνα 2002, σ. 148.

Επισήμανση

Τα στοιχεία του πίνακα δεν είναι αξιόπιστα, απαιτούν περαιτέρω επιβεβαίωση.

**Δημογραφική εξέλιξη χωριών της επαρχίας Λειβαδιάς μεταξύ των ετών 1466-1688
βάσει Tahrir Defters (μέχρι το 1570) και Cizie Defters σε χανέδες**

Χωριό	1466	1506	1521	1540	1570	1616	1642	1688
Άγ. Δημήτρης	55	107	67	84	85	50	30	30
Δαύλεια	150	220	248	343	366	120	85	75
Κασνέσι (Μαυρονέρι)	43	40	36	32	28	14	13	13
Κάπραϊνα (Χαιρώνεια)	131	145	210	275	289	130	80	77
Κυβέρι	6	10	13	12	16	20	30	25
Πεσκίσι (Παρόρι)	46	43	47	40	46	26	15	15
Στεβενίκο (Άγ. Τριάδα)	35	70	103	118	130	75	56	50
Σούρπη (Ανάληψη)	-	12	16	34	46	60	70	70

Πηγή: M. Kiel, “Remarks on the administration of the Poll tax (cizye) in the Ottoman Balkans and value of the Poll tax registers (cizye defterleri) for demographic research”, *Etudes Balkaniques*, 4 (1990), σ. 80.

Οικισμοί επαρχίας Λιβαδειάς σύμφωνα με οθωμανικά φορολογικά κατάστιχα

Χωριό	1466	1506	1521	1540	1570	1616	1642	1688
Άγ. Δημήτρης	55	107	67	84	85	50	30	30
Δαύλεια	150	220	248	343	366	120	85	75
Κασνέσι (Μαυρονέρι)	43	40	36	32	28	14	13	13
Κάπραινα (Χαιρώνεια)	131	145	210	275	289	130	80	77
Κυβέρι	6	10	13	12	16	20	30	25
Πεσκίσι (Παρόρι)	46	43	47	40	46	26	15	15
Στεβενίκο (Άγ. Τριάδα)	35	70	103	118	130	75	56	50
Σούρπη (Ανάληψη)	-	12	16	34	46	60	70	70
Άγιος Βλάσιος	32			72	75			
Άγιος Γεώργιος	45		82		130			
Δίστομο	10		16		40			
Μάζι Λιβάδι		18						
Βρασταμίτες (Υψηλάντης)*		128						

* Το χωριό Βρασταμίτες η Evangelia Balta, «Rural...», *ό.π.*, σ. 117-118 καταγράφει ως ανώνυμο καθώς έχει καταστραφεί η αρχή του χειρογράφου. Ο Θ. Καλαϊτζάκης, *Η Ανατολική...*, *ό.π.*, σ. 164 ορθά το ταυτίζει με το χωριό Βρασταμίτες επισημαίνοντας ότι το χωριό φέρεται να καταβάλει φόρο για παζάρι που λειτουργούσε σε αυτό. Σύμφωνα με κανονισμό του έτους 1569 παζάρι λειτουργούσε στο παραπάνω χωριό ο κύριος της γης συνέλεγε τους οφειλόμενους φόρους, επομένως ορθά περιλαμβάνονταν στο τιμαριωτικό κατάστιχο (το κείμενο του κανονισμού δημοσιεύει ο J. Alexander, *Toward a history of Post-Byzantine Greece: The Ottoman Kanunnames for the Greek Lands, circa 1500 – circa 1600*, Αθήνα 1985, σ. 319-320). Σύμφωνα με το κατάστιχο το χωριό είχε 128 χανέδες, 10 ανύπανδρους και 8 χήρες.

Πηγές: M. Kiel, “Remarks on the administration of the Poll tax (cizye) in the Ottoman Balkans and value of the Poll tax registers (cizye defterleri) for demographic research”, *Etudes Balkaniques*, 4 (1990), σ. 80.

Δ. Ν. Καρύδης, Μ. Kiel, «Σαντζάκι του Ευρίπου 15^{ος} – 16^{ος} αι.», *π. Τετράμηνα*, 28-29 (1985), σ. 1885 και αναδημοσίευση Δ. Καρύδης, *Χωρο-γραφία Νεωτερική ή Λόγος για τη συγκρότηση και εξέλιξη των ελληνικών πόλεων από τον 15^ο στον 19^ο αιώνα*, Αθήνα 1993, σ. 74.

Evangelia Balta, «Rural and urban population in the sancak of Euripos in the early 16th century», *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών*, 29 (1990-1991), σ. 85, 117-118, 120-121

Οικισμοί Λειβαδιάς με βάση το φορολογικό κατάστιχο του 1521

Χωριό	Ε	Α	Χ					
Στείριο	239	11	9					
Κυριάκι	59	5	5					
Δίστομο	16	3						
Ματζμπάντι (Βισβάρδι;)	14							
Δομβού (Dopoz)*	5							
Άγιος Δημήτρης	111	7	5					
Σούρτη	16	1						
Μπεσκένι (Bskn)**	47	2	4					

Ε: Εστίες (χανέδες)

Α: Ανύπανδροι

Χ: Χήρες

* Υποθέτω ότι πρόκειται για τη μονή Δομβού γι' αυτό ίσως και σημειώνεται ότι οι χανέδες αυτοί δεν καταγράφονται στο φορολογικό κατάστιχο. Η Ε. Μπαλά, *ό.π.*, σ. 319 ταυτίζει την εγγραφή με χωριό «Ντόπος» που δεν μπόρεσα να εντοπίσω στην περιοχή.

** Η Ε. Μπαλά, *ό.π.*, σ. 323 γράφει Bskz ή Bskn. Πιθανολογώ ότι πρόκειται για το Μπεσκένι.

Πηγή: Ευαγγελία Μπαλά, «Ενδείξεις για την κίνηση πληθυσμού και εισοδήματος. Το παράδειγμα της Εύβοιας στα τέλη του 15^{ου} και αρχές του 16^{ου} αιώνα», *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών*, 26 (1984-1985), σ. 317-319, 323.